
АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЕКОНОМІКИ

На правах рукопису

БУБЕС ЮРІЙ ГРИГОРОВИЧ

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ГАРАНТІЇ
ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ АКЦІОНЕРНИХ
ТОВАРИСТВ

/ на прикладі АТ "Концерн-Електрон" /

Спеціальність: 08.00.05 - економіка, планування
організація управління народним господарством
та його галузями

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

Дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук

Львів - 1994

Дисертація виконана у Львівському відділенні
Інституту економіки АН України

- Науковий керівник: - член-кореспондент АН України,
доктор економічних наук, професор
Долішній М.І.
- науковий консультант, доктор економічних
наук
Восканіч С.П.
- Офіційні опоненти - доктор економічних наук,
професор Бельський П.Ю.,
- кандидат економічних наук, доцент
Михайловський В.І.
- Провідна організація - Науково-дослідний економічний
інститут Міністерства економіки
України.

Захист дисертації відбудеться "21 квітня" 1994 року
о 14⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д 016.39.03 по захисту дисертацій на здобуття наукового
ступеня доктора наук у Львівському відділенні Інституту
економіки АН України за адресою: 290008, м. Львів-6, вул. Те-
атральна, 17.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці
Львівського відділення Інституту економіки АН України

Автореферат розіслано "17 березня" 1994 р.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

В.І. Зовтенецький

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми - дослідження. Досвід структурної перебудови економічних відносин в Україні свідчить про необхідність подальшого вдосконалення господарського механізму, заснованого на економічних методах управління, рівноправному існуванні всіх форм власності. Особливої актуальності набуває вирішення проблем розвитку господарювання на рівні основної ланки економічної системи - зокрема підприємств з акціонерною формою власності. Їх функціонування пов'язане з поглибленням кризових явищ, тривалим спадом виробництва, наростаючим товарним дефіцитом, зниженням рівня життя більшої частини населення, соціальної його захищеності. Складність полягає ще й у тому, що сьогодні закладаються основи необхідної для існування акціонерних відносин законодавчої бази. Зведені в дію з 1991 року Закони України "Про власність"^{1/}, "Про господарські товариства"^{2/} та з 1992 року Закон України "Про цінні папери та фондову біржу"^{3/}, є тільки першими кроками на шляху до формування пакету нормативних актів, необхідних для правового регулювання акціонерних товариств.

Разом з тим акціонерні товариства привертають увагу енергійних реформаторів, як доцільний спосіб трансформації державної форми власності з паралельними процесами демонополізації економіки і запровадженням ринкових /конкурентних/

1/ Відомості Верховної Ради України.-1991.-№20.-Ст.249

2/ Відомості Верховної Ради України.-1991.-№49.-Ст.682

3/ Відомості Верховної Ради України.-1991.-№38.-Ст.508

засад взаєморозрахунків між суб'єктами підприємницької діяльності. З початку 90-х років цілий ряд підприємств здійснив акціонування. Ними нагромаджено певний досвід переходу державно-монополістичної форми власності у державно-колективну і колективно-акціонерну, де кожний член трудового колективу володіє часткою капіталу у вигляді індивідуального паю /акції/, стає співвласником засобів виробництва.

При цьому, механізм розвитку колективної акціонерної власності має бути розроблений з урахуванням всіх можливих економічних та соціальних наслідків.

Особливий інтерес викликають питання, пов'язані з розподілом результатів праці, прибутків, з механізмом руху та реалізації акцій, дивідендною політикою. Велику роль відіграє правильна соціально-економічна оцінка життєдіяльності конкретного акціонерного товариства: формування та використання його трудового, професійно-кваліфікаційного потенціалу, розвиток системи оплати та стимулювання праці, покращення форм і методів підготовки та перепідготовки працівників, пошук оптимальних варіантів стимулювання трудової активності членів колективу. При вирішенні цих проблем механізм соціально-економічних гарантій ефективної діяльності працівників повинен виступати як стимулюючий фактор розвитку акціонерної власності в Україні.

Слід відзначити, що предметом наукових економічних, правових, соціологічних пошуків найчастіше ставали окремі аспекти проблем, такі, наприклад, як соціально-захисна політика зі сторони держави, опіка над працездатними, тобто, своєрідний патерналізм у формуванні "загального добробуту"

/Агапова Т., Барановський А. ., Бейсенов С., Борезников А. . ., Богачов В., Бурак В. ., Василик О., Гершафт М., Іванова М., Короткова Л., Коцєєв А. ., Крицук Т. ., Леонов С., Лукінов І. ., Мочерний С., Новіков В., Надточій Б., Синенко А., Сличинський Д., Українець С. ., Філіпов Ф. ., Шербаков В. . та інші/.

Однак цим проблема далеко не вичерпується. Для соціально-економічних гарантій ефективної діяльності працівників є однією з найбільш складних та специфічних площин забезпечення соціальної справедливості, в наданні рівних умов для реалізації права на працю, розвиток ініціативи та економічної самостійності, можливостей підвищення добробуту коштом особистого трудового внеску.

Визначені обставини, що свідчать про актуальність проблеми, і визначили вибір теми дисертаційного дослідження.

Мета дослідження полягає у проведеному комплексному вивченні теоретичних, методологічних, організаційно-управлінських основ формування і діяльності акціонерного підприємства, аналізі соціально-економічних гарантій ефективної діяльності працівників акціонерних товариств, в розробці рекомендацій щодо вдосконалення механізму їх використання для активізації впливу цих гарантій на процес розвитку акціонерної форми господарювання. Для реалізації мети дослідження були поставлені такі завдання:

- розкрити сутність акціонерної форми власності, основні принципи її функціонування, передумови та специфіку акціонування в Україні;
- вивчити склад соціально-економічних гарантій та дос-

лідити дія основних з них в умовах акціонерного товариства;

- розробити модель підвищення соціально-економічних гарантій ефективної діяльності працівників АТ "Концерн-Електрон";

- проаналізувати основні принципи функціонування ринку цінних паперів і спроможність акціонерної форми господарювання забезпечити необхідні умови для його розвитку;

- провести соціолого-економічний аналіз діяльності акціонерного товариства та виявити основні соціально-економічні засоби його ефективної діяльності;

- розробити рекомендації щодо удосконалення управління активізацією трудової діяльності працівників та експериментально перевірити його практичну придатність і ефективність в умовах трудового колективу.

Предмет дослідження - механізм дії соціально-економічних гарантій ефективної діяльності працівників, що виникають в процесі функціонування акціонерної форми господарювання.

Об'єкт дослідження - колективи акціонерного товариства "Концерн-Електрон".

Методологія дослідження - базується на використанні теоретико-емпіричного методу пізнання закономірностей розвитку акціонерної власності в сучасний період. При цьому використовувались методи факторного аналізу, економічного розрахунку, а також системно-структурний, кореляційний, статистичний, соціологічні методи.

В основу дослідження покладено передусім положення Декларації про державний суверенітет України, Конституції України, Акту проголошення незалежності України. Сформульовані

теоретичні висновки і практичні рекомендації дисертаційного дослідження ґрунтуються на законах, постановках та інших актах Верховної Ради України, ратифікованих міжнародних договорах, декретах і постановках Кабінету Міністрів України.

В роботі використано міжнародно-правові документи, що стосуються гарантій прав та інтересів особи.

При підготовці дисертаційної роботи автор спирався на новітнє законодавство України з питань розвитку акціонерного підприємства, праці вчених-економістів, юристів, соціологів, в яких розглядаються теоретичні і практичні проблеми соціально-економічних гарантій в акціонерних відносинах.

В процесі роботи були проаналізовані і узагальнені офіційні статистичні матеріали, локальні нормативні акти практичної діяльності АТ "Концерн-Електрон", показники бухгалтерських звітів та інших документів Товариства.

Джерелами фактичного матеріалу стали результати конкретно-соціологічного дослідження життєдіяльності акціонерного товариства "Концерн-Електрон", яке охопило різні організаційні побудови /об'єднання, заводи, управлінські структури/, особливості галузевої належності, різні рівні соціально-економічного розвитку колективів, що дозволяє творити про репрезентативність експериментальної бази соціологічного дослідження. В цілому було опитано 1200 чоловік. Обробка анкет проводилася на ЕСМ. Досліджені матеріали відносяться до 1991-1993 р.р.

Наукова новизна роботи. В сучасній українській науці бракує праць, в яких процеси соціально-економічної гарантованості ефективної діяльності працівників і механізм її здійснення в акціонерній формі господарювання були б самостійним предметом дослідження. На сьогодні є певні напрацювання еко-

номічного поняття гарантії взагалі та гарантії ефективної діяльності зокрема, але не визначені понятійно-категоріальна сітка гарантії, їх нормативні ознаки, складові частини, хоча цей термін норідко вживається в спеціальній літературі. Соціально-економічні гарантії, за думкою автора, виступають, як основний "стрижень", що опосереднює діяльність працівників акціонерних товариств. У такому тактико-економічному плані розглядається якісно новий аспект проблеми: визначивши організаційні зріз акціонерних відносин, автор розкрив закономірності їх розвитку в сучасних умовах та показав внутрішні механізми функціонування при певних умовах гарантованості цього процесу.

У відповідності до авторської концепції, сформульовані і виснесені на захист наступні найбільш важливі положення:

- обґрунтовується методологічний підхід до оцінки ефективної діяльності акціонерних товариств в умовах переходу до ринкової економіки;
- визначається пріоритет загальнолюдських цінностей і обґрунтовується важливість їх урахування в управлінні трудовими колективами;
- на основі аналізу сучасних соціально-економічних умов діяльності акціонерних товариств проаналізована ефективність впливу механізму гарантії на розвиток акціонерного підприємництва в Україні;
- розглянуто склад соціально-економічних гарантії, що діють в процесі руху акціонерної форми господарювання, виявлено їх особливості;
- розроблено модель підвищення соціально-економічних гарантії ефективної діяльності працівників АТ "Концерн-Блек-

трон;

- обґрунтовано пропозиції щодо формування фінансового механізму організації акціонерного товариства, зокрема реалізацію акцій, розподілу прибутків;

- визначені соціальні та економічні резерви підвищення ефективності праці членів акціонерних товариств;

- розроблені рекомендації по соціальному та економічному регулюванню трудової діяльності в ринкових умовах, демократизації форм власності та управління.

Практична цінність роботи. Результати дослідження являють собою теоретичну і методичну основу для реформування механізму акціонування промислових підприємств різних галузей господарювання.

Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані для подальшої наукової розробки теорії акціонерної власності та акціонерних виробничих відносин в Україні, а також як теоретичні та методичні засновки для прикладних досліджень, спрямованих на удосконалення організаційних і тактичних засобів діяльності акціонерних товариств.

Дисертаційні матеріали можуть служити джерелом інформації для методичної літератури в процесі викладання економічних і правових дисциплін та підвищення професійної майстерності управлінських кадрів.

Апробація та впровадження результатів дослідження.

Основні положення дисертації викладені в наукових статтях та тезах виступів на наукових конференціях.

Деякі результати дослідження доповідались автором на республіканській науково-практичній конференції "Проблеми ринко-

нального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону", що відбулася у Луцьку в 1993 р., а також на науково-практичній конференції "Проблеми становлення української національної соціально-економічної моделі - /24-25 червня 1993 р., м. Львів/.

Рекомендації дисертації в частині утворення та діяльності акціонерного товариства на базі крупного державного концерну були реалізовані в нормативних і методичних матеріалах по розвитку механізму акціонерних відносин на підприємствах концерну, таких, як: "Інструкція про порядок видачі свідоцтва на акції, які належать трудовому колективу АТ "Концерн-Електрон" /28.12.1991р/ "Положення про нарахування та виплату дивідендів на акції АТ "Концерн-Електрон" /1992 р./; "Положення про порядок розподілу між працівниками АТ "Концерн-Електрон" акцій, які належать його трудовому колективу /1991 р./; "Положення про умови оплати праці керівників підприємств АТ "Концерн-Електрон" /1991 р./; "Положення про порядок купівлі та продажу акцій АТ "Концерн-Електрон" на внутрішній біржі" /26.08.1992 р./; "Положення по реалізації заходів в період тимчасової зупинки виробництва і роботи по особливому графіку" /1992 р./ та ін.

Результати наукових досліджень знайшли використання при розробці автором нових робочих програм: учбового курсу "Акціонерні відносини: суть та умови розвитку", текстів лекцій, методичних матеріалів щодо учбового процесу. За даною тематикою, на промислових підприємствах, об'єднаннях, автором прочитано більше 100 лекцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається із вступу, двох глав, шести параграфів, заключення та списку використаних джерел і літератури. Її архітектоніка зумовлена цілями, предметом та логікою здійсненого дослідження.

2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

В першій главі "Соціально-економічний зміст гарантій ефективної діяльності працівників в акціонерних товариствах" розглядаються проблеми природи, сутності та місця соціально-економічних гарантій в умовах ринкової економіки. Оскільки в економічній науці питання природи, сутності та місця цих гарантій залишаються дискусійними, аналізуються найбільш характерні підходи до їх вирішення. Одні автори отожднюють соціально-економічні гарантії з поняттям захисту прав і свобод: громадянських, політичних, соціальних, економічних, культурних. Соціально-захисна політика, при цьому уявляється авторами в традиційному розумінні: патерналізм зі сторони держави, опіка не тільки над непрацездатними, але й працездатними, урівняння соціальних можливостей, формування загального добробуту /Т.Агапова, М.Гершафт, О.Кравченко, В.Новіков та ін./.

Другий напрямок у підході до цієї проблеми ґрунтується на визнанні гарантій як соціально-економічних умов та політико-юридичних заходів, які забезпечують реальне здійснення прав особи /право на працю, на відпочинок, матеріальне забезпечення, на освіту тощо/; тобто права особи гарантовані насамперед самим устроєм економічного життя, політичною організацією суспільства /А.Бордовський, В.Заболотний, Ф.Філіпов та ін./. У роботі виділено третій підхід до в'ясування природи соціально-економічних гарантій, представники якого, /особливо вчені-аристи/ найчастіше розглядають це поняття, як механізм економіко-правового регулювання, приведення в дію якого забезпечує ліквідацію шкідливих на-

слідків правопорушень і тим самим правовий захист порушених прав та інтересів людини /Г.Волянська, В.Коссак, М.Малефа та ін./.

При цьому наголошується, що така широка палітра поглядів і підходів до природи соціально-економічних гарантій веде до багатозначного вживання самого терміну; одні називають це поняття "соціальною опікою", інші - "соціально-економічним забезпеченням", "соціально-економічним захистом" та ін.

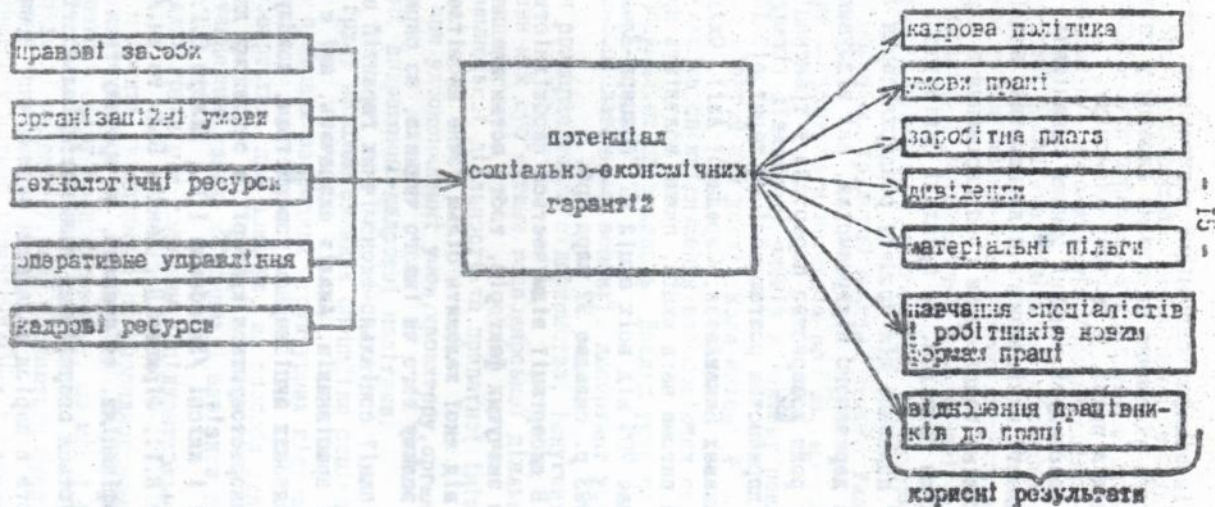
Однак, за думкою автора, між ними категоричні існують суттєві різниці, які доведені в дисертаційному дослідженні, де поняття соціально-економічних гарантій є родовим по відношенню до названих вище, На цій основі обгрунтована доцільність формулювання поняття соціально-економічних гарантій, як особливої системи соціально-економічних та правових засобів. Відправним пунктом для визначення поняття економічних та соціальних гарантій ефективною діяльністю трудових колективів, слід, на наш погляд, вважати, економічну зацікавленість учасників господарської діяльності у виконанні виробничих зобов'язань, у надбанні від їх виконання майнових /матеріальних/ вигід. В роботі розглядається поняття ефективною діяльністю працівників, обгрунтовуються критерії та показники ефективності праці. Зроблено висновок про те, що інтегральним показником ефективності діяльності є досягнення найбільших результатів у підвищенні ефективності виробництва, його рентабельності, нарощуванні обсягів виробництва продукції, зростанні прибутковості при найменших затратах матеріальних та людських ресурсів.

Соціально-економічні гарантії ефективної діяльності трудового колективу досліджуються в дисертації з огляду на складові соціальної справедливості у трудових відносинах: рівноправність суб'єктів /сторін/ акціонерних відносин; розподіл прибутку між суб'єктами у залежності від трудового вкладу, можливість кожного брати участь в управлінні підприємством; гарантії реалізації трудових прав учасників акціонерних товариств. Особлива увага приділяється дискусійним питанням, зокрема, стосовно соціальної справедливості як регулятивного механізму розподілу в умовах колективної акціонерної власності. На думку автора, повна економічна самостійність таких господарських одиниць, де працівник є співвласником засобів виробництва, передбачає більш широке використання принципу розподілу по праці, за допомогою якого об'єктивно оцінюється індивідуальний вклад у створення вартості продукту, а також і використання принципу розподілу по вартості.

В дисертації зроблена спроба аналізу розвитку концепції права власності з точки зору соціально-економічних гарантій та матеріальної захищеності людини. Нове законодавство, що регулює право власності, значно розширює права громадян. Досить сказати, що реальним соціально-економічним змістом наповнюється відома тріада: володіння, користування, розпорядження. Це гарантується можливістю використання приватної власності, майна, на свій розсуд для будь-якої діяльності, якщо вона не заборонена законодавством, не суперечить йому. Надается право не лише на заняття підприємницькою діяльністю, але й на використання праці громадян при здійсненні права власності.

На основі теоретичних узагальнень пропонується розробка і впровадження єдиної державної системи соціально-економічних гарантій, основні положення якої, складові частини та обґрунтування її необхідності наводяться в дисертаційному дослідженні. Що ж стосується соціально-економічних гарантій ефективної діяльності працівників акціонерних товариств, в роботі розглянуті основні їх критерії, показані загальні переваги і недоліки, нагромаджений досвід і перспективи розвитку. Розроблено модель підвищення соціально-економічних гарантій ефективної діяльності працівників АТ "Концерн-Електрон" /схема I/. Автор підкреслює, що розвиток акціонерної форми господарювання в Україні має свої особливості й відмінності. Однією з найбільш важливих функцій акціонування є те, що акціонерна власність здатна вирішити проблему роздержавлення економіки, перетворення громадян в економічному та правовому відношенні у господарів і володільців засобів виробництва та прибутків. Механізм роздержавлення потрібний для зруйнування державних монопольних структур, які досягли в Україні величезних масштабів. Суттєвою ознакою акціонування є його вплив на демократизацію процесу виробництва і економічного життя в цілому. Акціонерне товариство - це найдемократичніша форма бізнесу, тому, що придбати акцію і стати акціонером /і тим самим власником/, може за умовами відкритої підписки на акції будь-який громадянин. Кожний громадянин має право на участь в управлінні справами товариства. Акціонування відкриває широкі можливості для залучення іноземного капіталу, створення спіль-

МОДЕЛЬ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ГАРАНТІЙ
ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ АТ "КОНЦЕРН-ЕЛЕКТРОН"

но з іноземними компаніями підприємств, зма - і більш швидкого входження економіки України у світовий міжнародний поділ праці, у світову економіку.

Розглянуті основні ознаки орієнтації господарської діяльності акціонерного підприємства, аналізуються переваги і недоліки такої форми господарювання з порівнянням із зарубіжним досвідом. На прикладі Дніпровського АТ "Концерн-Електрон" показана дія процесу роздержавлення і приватизації майна державного підприємства, які відбуваються з 1991 р. За ці роки товариство переросло у транснаціональну компанію, її підприємства розташовані на території 16 країн - в Росії, в державах Закавказзя, Середньої Азії, Східної Європи. Сумарна питома вага акцій, якими володіють працівники-концерну складає 70% від всіх акцій АТ "Концерн-Електрон", прибуток за 1993 р. складає 97 млрд. крб.

В дисертації відмічається необхідність урахування найбільш значущих факторів, тобто встановлення правильної ієрархії, від якої залежить більш точне висвітлення характеру та сили впливу того чи іншого чинника, що сприяє /або стримує/ реалізації соціально-економічних гарантій ефективної діяльності працівників. Аналіз визначень, які є в дослідженнях, присвячених акціонерним товариствам, показує, що їх авторами використовуються критерії в основному двох видів: кількісні і якісні /Балабанов І.Г., Білоус О.Г., Голубович О.Д., Рочаг В.І., Фірмалю Д., Хенкін Б.Я. та ін./ . Однак в цих класифікаціях, як правило, не враховується ряд ознак, які стосуються специфічних умов життєдіяльності акціонерних товариств в період подолання економічної кризи і побудови су-

часного ринкового господарства. Більш точні оцінки, на наш погляд, можуть бути отримані з урахуванням впливу факторів /групи факторів/, як зовнішніх /організаційно-технічна, професійно-кваліфікаційна, соціально-демографічна, ідеологіко-культурна та соціально-психологічна структури/, так і внутрішніх /соціальні і психологічні властивості особи працівника, ціннісні орієнтації, мотивація, здібність до інновацій, самовиявлення, трудовий настрій тощо/. Указаний аналіз дозволив обґрунтувати висновок про те, що соціально-економічні гарантії діяльності членів колективу реалізуються з найбільшим ефектом при умові, коли якісні і кількісні характеристики та співвідношення взаємодіючих структурних утворень оптимально співпадають. Досліджуючи ці процеси в економіко-соціологічному аспекті, дисертант установив значення рівня роздержавлення підприємства, існуючих розподільчих відносин між суб'єктами господарської діяльності, свободи підприємницької діяльності та приватної ініціативи, які зростають при удосконаленні умов, характеру, організації та оплати праці, покращенні кадрової політики.

Особливу групу проблем складає специфіка соціально-економічних та правових взаємодій структурних підрозділів акціонерного товариства, яка показує, що способи утворення зв'язків між учасниками таких об'єднань і варіанти взаємозв'язків всередині групи між головним і підконтрольними підприємствами є досить складними і не упорядкованими. Їхня діяльність становить сферу господарювання, що має і горизонтальні, і вертикальні взаємодії, які торкаються суспільних інтересів, професійних потреб індивідуальних і колективних підприємств. Ця діяльність ґрунтується на комерційному роз-

рахунку, а також економічному ризику, оскільки економічна нерівність між різними підприємствами або навіть в середині колективних акціонерних товариств. В зв'язку з цим постає питання розподілу прибутку між суб'єктами господарської діяльності, що викликає переосмислення всієї системи поглядів на відносини розподілу. Саме вдосконалення розподільчих відносин між суб'єктами господарської діяльності акціонерних товариств стає можливою умовою відродження і розвитку трудової мотивації, приватної ініціативи, свободи конкуренції товаровиробництва, свободи підприємницької діяльності.

Акціонерні відносини, крім значного числа зазначених, вище соціально-економічних, породжують ряд соціально-організаційних проблем, серед яких, важливими уявляються питання мотивації працівників при переході до акціонерної форми власності /табл. I/.

Таблиця I.

Основні мотиви переходу працівників до акціонерної форми власності / % /

М о т и в и	В цілому	В тому числі	
		робітники	ІТР
1. Розуміння перспективності акціонування	25,5	18,6	56,8
2. Бажання працювати по новому	10,2	8,7	18,6
3. Усвідомлення неминучості переходу на акціонерні відносини	28,9	18,7	26,5
4. Намір діставати більш високу зарплату	36,8	57,2	39,8
5. Сподівання на об'єктивну оцінку праці	19,8	16,6	42,6
6. Акціонерну форму власності вибрав весь колектив	46,8	41,2	12,4

Судячи за дані дослідження, до числа основних груп мотивів, стимулюючих перехід до акціонерної форми власності, відносяться економічні та організаційні. Для робітників основними чинниками виступають підвищення зарплати, колективне рішення переходу до нової форми власності, усвідомлення неминучості акціонування підприємства. Половина опитаних ІТР вважає перспективним цей процес, 42,5% осіб сподівається на об'єктивну оцінку праці в нових умовах господарювання; кожний четвертий працівник цієї категорії усвідомлює, що акціонерна власність в ринковій економіці займає надійне місце.

Дослідження дозволило виділити три чітко окреслених групи працівників в залежності від установок на успіх економічних реформ у АТ "Концерн-Електрон". До першої типу автор відносить тих, хто орієнтується на активне втручання до справ та звершень колективу, на творчу працю, любов до професії.

Середня група - "хитливі", які ще повільно не адаптувалися до нових умов праці, у яких відсутня конкретна уява про подальший напрям реформ в товаристві. І третя група, яка розрізняється зовнішньою переорієнтацією на систему нових цінностей колективу, хоча у своїй поведінці діє в основному згідно з тими установками та мотивами, які були вироблені нею на попередньому етапі. Цей тип не орієнтований на корінну перебудову виробництва, не вірить ні в реформи на підприємстві, ні в свої можливості активного їм сприяння. Більшість респондентів (77,5%) пояснює своє негативне ставлення до реформ тим, що вони є повільними і не до кінця проду-

манями, а дійсні ринкові відносини не можуть бути введени без підготовленої інфраструктури ринку і нової фінансово-кредитної, грошової, валютної, цінової та фінансової політики, банківської системи, механізму соціально-економічних гарантій в цілому в республіці.

В II главі "Забезпечення соціально-економічних гарантій в акціонерних товариствах" автор розглядає основні напрямки посилення гарантій ефективної діяльності працівників і проведення процесу роздержавлення АТ "Концерн-Електрон", його акціонування, біржової діяльності, політики виплати дивідендів тощо.

Акціонерним є основний капітал акціонерного товариства, поділений на відповідну кількість рівних, як правило, часток - акцій.

На величину вартості майна 694,5 млн.крб. було випущено 6945 тис.простих іменних акцій номінальною вартістю 100 крб. кожна. Випуск та продаж акцій набуває стимулюючого значення, оскільки вони направлені на розширення виробництва, нарощування виробничих потужностей, засвоєння нових видів виробництва.

Поряд із традиційними засобами заохочення працівників до участі у приватизаційних процесах, таких як, право придбання декількома особами у спільну власність однієї акції, переважність оплати акцій ініціативна група АТ "Концерн-Електрон", куди входить і автор дисертаційного дослідження, розробила і запровадила досить широку і суттєву мережу пільг, що стимулювали процес викупу майна у держави. Основні з них, такі, як пільговий розподіл акцій за результатами підписки, особливий спосіб нарахування дивідендів в початковий період

функціонування АТ, спрощена схема фінансових розрахунків, що прийнята на період підписки на акції, розглянуто в дисертації. Ці та інші заходи дозволили в стислі строки здійснити перехід прав власності на майно концерну від держави до працівників АТ.

Визначаючи роль акцій, як частки акціонерного капіталу /статутного фонду/, визначено основні ознаки, а також простежено процес первинного і вторинного розміщення акцій під кутом зору взаємодії емітента з інвестором. У виробленні на "Електроні" політиці виплати дивідендів зроблено акцент на заохочення акціонерів до активної участі в процесі роздержавлення. Це знайшло своє відображення в таких стимулах: по-перше, дивіденди нараховувалися на повністю оплачені акції, що спонукало до придбання акцій з одночасною повною оплатою їх вартості; по-друге, в початковий період акціонування дивіденди нараховувалися виходячи із середньозваженої піврічної кількості акцій, причому підрахунок кількості місяців починався з наступного за оплатою грошових внесків місяця. Це було одним із стимулів прискорення процесу викупу акцій у держави. По-третє, на розсуд акціонера пропонувалося різні форми виплати дивідендів: як грошових, так і у вигляді акцій, тобто передбачено реінвестування частини прибутку товариства на поповнення його власного капіталу.

Здійснення соціологічного дослідження дозволило зробити висновки про те, що в розширенні соціально-економічних гарантій ефективної діяльності працівників виявляються неоднозначні тенденції через відмінності в професійно-кваліфікаційній структурі, в характері та умовах праці, в соціально-культур-

ній сфері, в правовій культурі. В дисертації на фактичному матеріалі показано протиріччя цих процесів. Вогоними причинами зниження ефективності праці членів колективу є незадовільна організація праці, недоліки в системі стимулювання, недостатнє використання кадрового потенціалу - особливо управлінського та інженерного складу.

Важливою передумовою високоефективної праці, посилення мотивації до підприємницької діяльності виступає дійовий механізм заохочення працівників, насамперед, заробітної плати і доходів. В останні роки в акціонерному товаристві були розпочаті спроби впровадження форм оплати праці, яка мала забезпечити зв'язок тарифної системи, посадових окладів та преміальних виплат з кінцевими результатами праці на основі об'єктивної оцінки особистого трудового внеску. Практика показала, що переорієнтація системи матеріального стимулювання на кінцеві результати праці є можливою лише через підвищення такої мобільної частини заробітної плати, як преміальні виплати, а також шляхом встановлення науково обгрунтованого посадового окладу. Виходячи з цих позицій, з участю автора в АТ "Концерн-Електрон" розроблено систему оплати праці лінійних та функціональних керівників підприємств, посадові оклади, яких визначаються розміром базисного окладу та приростом заробітної плати, які розраховуються окремо для кожного показника економічної діяльності та ефективності керівництва в залежності від коефіцієнта значимості.

В дисертації розглядається процедура визначення посадового окладу керівника з урахуванням ефективності його економічної та управлінської діяльності. Умовам ринку відповідає виробка самостійних підходів до кваліфікації, професійної і

функціональної диференціації тарифних ставок; в пріоритетне становище ставляться працівники тих виробництв, які визначають напрям і теми акціонерної діяльності; посилюється індивідуалізація в сфері праці, яка враховує їх кваліфікацію, величину і якість трудового внеску. В результаті заробітна плата набуває форми підприємницького доходу, а виникаюча при цьому майнова нерівність працівників відображає цілком закономірні розрізнення в трудових характеристиках: стажі, кваліфікації, кількості та якості виконаної роботи. Це та створювана нерівність, яка закладена в природі заохочення людини працювати ефективно.

В заключенні дисертаційного дослідження сформульовані основні теоретичні висновки та практичні рекомендації по підвищенню соціально-економічних гарантій ефективної діяльності колективу.

Основні положення дисертаційного дослідження викладено в наступних публікаціях:

1. Бубес Ю.Г. Чи не суперечить закону? - Робітничий трибунал, - 1992. - № 31. - с. 1, 3.
2. Бубес Ю.Г. Вдосконалити юридичне регулювання діяльності товариства. - Робітничий трибунал, - 1993. - № 12. - с. 2-3.
3. Бубес Ю.Г. Підстав для сумнівів не залишилось. - Робітничий трибунал, - 1993. - № 26. - с. 2-3.
4. Бубес Ю.Г. Насамперед порушено закон, або якщо дуже хочеться, то можна? - Діло - 1993. - № 98. - с. 3
5. Бубес Ю.Г., Луць Г.С. Соціальні гарантії в акціонерних відносинах. - Проблеми раціонального використання соціально-економічного та виробничо-ресурсного потенціалу регіону. Луцьк. - 1993. - с. 186-188.
6. Бубес Ю.Г. Про судову тяганину і останні сорочки. - Робітничий трибунал, - 1994. - № 47. - с. 2

AB 29.510

AB 29.510